

עורכת: ד"ר אסתי ובמן

כרך 7, גיליון מס' 1, 5 בינואר 2017

מלחמתו של ארדואן נגד המפלגה הכורדית

דויגו אטלס

בעיית הכורדים בתורכיה היא באופן מובהק הבעיה המורכבת ביותר שלה, לאחר שסיבכה את המדינה בסכסוך מתמשך לאורך יותר משלושים שנה. הטיעון המסורתי שהועלה על ידי הרשויות בתורכיה לדורותיהן, לפיו אזרחים ממוצא כורדי נהנים מזכויות מלאות כמו עמיתיהם התורכים, והבעיה נעוצה בטרור והיא תוצאה ישירה שלו מנע כל ניסיון אמיתי לפתור אותה מן השורש. לפיכך, נדחקו מפני השיח הביטחוני הסיבות העיקריות לבעיה - חוסר הצדק ואי השוויון שנבעו מהעדר זכויות אזרחיות לכורדים, או הגבלות חמורות עליהן. השאלה הכורדית תוארה כאיום קיומי לאחדות המדינה התורכית מתחילת המאבק המזוין של מפלגת הפועלים של כורדיסטאן (*Partiya Karkerên Kurdistan*) (*PKK* -) באמצע שנות ה-80. למעשה, זו יחד עם האיום התאום של האידיאולוגיה האיסלאמית, נתפסו כאויבים העיקריים של הרפובליקה החילונית במיוחד בשנות התשעים.¹ איומים אלה שנבעו מהחשש שמטרתם לערער את יסודות האומה, שמשו אמצעי לגיבוש שליטה מוחלטת של הצבא ושל העילית הכמאליסטית על הפוליטיקה.

גם כיום נראה, שהכורדים שוב מוצאים את עצמם כקורבן העיקרי של ביסוס המשטר, הפעם של מפלגת הצדק והפיתוח (*Adalet ve Kalkınma Partisi - AKP*), בהנהגתו של הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן. בניסיונו להבטיח לעצמו שלטון נשיאותי כל יכול, ארדואן והממשלה שבשליטת המפלגה נטשו את תהליך השלום עם הכורדים, וגרמו לפרוץ סיבוב נוסף של מאבק עקוב מדם. שתי סיבות עיקריות הובילו לחידוש הסכסוך ולדיכוייה

¹ Omer Taspinar, *Kurdish Nationalism and Political Islam in Turkey: Kemalist Identity in Transition*. New York: Routledge, 2005.

של מפלגת העמים הדמוקרטית (*HDP - Halkların Demokratik Partisi*), מפלגה פרו-כורדית, במיוחד אחרי ניסיון ההפיכה של ה-15 ביולי, 2016. הראשונה היא רצון ה-AKP לחסל את מפלגת HDP, שמיצבה את עצמה בהצלחה כאופוזיציה היעילה ביותר לה ולנשיא ארדואן. כדי להבטיח מעבר חלק מדמוקרטיה פרלמנטרית לנשיאות אקזקוטיבית, שאליה שואף ארדואן, הוא חש צורך להטיל דופי במפלגת HDP באמצעות יצירת זיקה בינה לבין פעולות טרור. בכך הוא חותר לנצל את רגישות הבוחרים התורכים לאיומים על הביטחון הלאומי ולגרוף תמיכה נוספת בנשיאותו. הסיבה השנייה קשורה למימד הגיאופוליטי הרחב יותר של הנושא הכורדי, והוא שאיפת ממשלת ה-AKP לבלום את היווצרותה של יישות פוליטית כורדית עצמאית בסוריה. במאמר זה אתמקד בעליית מפלגת ה-HDP ככוח אופוזיציוני חזק.

במדינה שבה אופיין ודפוסי פעילותן של מפלגות האופוזיציה לא השתנו מאז הקמתן וכתוצאה מכך הן נכשלו בניסיונותיהן לפרוץ אל מעבר לציבור הבוחרים המסורתי שלהן, הופיעה HDP עם הקמתה ב-2012 והפכה למפלגה היחידה שהצליחה לתעל את האופוזיציה, שהצטברה נגד שלטונו של ארדואן, לרווח פוליטי בעל משמעות. המנהיג הצעיר והכריזמטי של ה-HDP סלאטין דמירטאש, קיבל את ההחלטה להתמודד כנגד ארדואן בבחירות לנשיאות באוגוסט 2014. למרות שהגיע למקום השלישי אחרי ארדואן ואחרי המועמד המשותף של מפלגות האופוזיציה - (*CHP - Cumhuriyet Halk Partisi*) (*MHP - Milliyetçi Hareket Partisi*), הוא מיצב את עצמו במרכז המפה הפוליטית התורכית, ומצביעים רבים שהתאכזבו ממפלגות האופוזיציה האחרות, נמשכו אליו. למעשה, ההצלחה הגיעה בבחירות הכלליות ביוני 2015. המפלגה החליטה להתמודד בבחירות כמפלגה ולא להריץ מועמדים כיחידים, למרות חששותיה שלא תעבור את אחוז החסימה (10 אחוזים), ולאבד את הייצוג שיש לה בפרלמנט. המפלגה הצליחה מעבר לציפיות, זכתה ב-13.1 אחוזים מהקולות וקיבלה 80 מושבים. רוב הסקרים לבחירות ביוני, אכן ניבאו שה-HDP תעבור את אחוז החסימה, אבל אף סקר לא העריך שיזכו בשיעור כזה. באמצע חזון פוליטי חדש שהוגדר כ-"תורכיפיקציה" (*Türkiyelileşme*) - תפיסה שרואה את עתיד הכורדים בהיטמעות בתורכיה באמצעות דמוקרטיזציה מלאה של המדינה - חתרה המפלגה להגיע אל מצביעים כורדים ותורכיים כאחת. דמירטאש, יחד עם רבים מנציגיה הבכירים של המפלגה, ניהלו מסע בחירות מוצלח לטובת חזון המפלגה לאחדות ההמונים על זהויותיהם השונות.

דמירטאש הצליח לאסוף בהצלחה מצביעים מארגונים פוליטיים שונים שהתנגדו לארדואן, תחת סיסמת הבחירות: "לא ניתן לך להיות הנשיא." אף מפלגה אחרת לא ביטאה עמדה זו בצורה כה נחרצת. הצלחתו להביא למפלגתו תומכים מהמרכז-שמאל ומצביעים חילונים שהתאכזבו מארדואן, הראתה שמצביעים בתורכיה אימצו את הדמוקרטיה בלא קשר לזהותם. בפעם הראשונה מאז עלייתה לשלטון בשנת 2002, לא זכתה מפלגת AKP של הנשיא ארדואן בבחירות ברוב מוחלט. להצלחתו של דמירטאש היתה צפויה לבוא תגובה, והיא אכן הגיעה כשארדואן לקח את המדינה לקלפיות פעם נוספת בנובמבר כדי לשפר את תוצאת הבחירות. אבל חשוב מכך, חודש לאחר הבחירות ביוני, קרס המשא ומתן בין המדינה התורכית לבין מפלגת הפועלים של כורדיסטאן, ה-PKK. לפי המשנה לראש הממשלה באותה תקופה, יאלג'ין אקדואן, ה-HDP היתה אחראית לקריסת תהליך השלום, בגלל התגרותה בארדואן בסיסמת הבחירות שלה.²

ב-20 ביולי 2015, בפיצוץ ברובע סורוג' בעיר שנליאורפה, שבוצע על ידי דאעש, נהרגו 32 פעילים צעירים ונפצעו יותר ממאה איש. בעוד שהכורדים ציפו שהממשלה התורכית תילחם בדאעש, החלה היא להפציץ מטרות של ה-PKK בצפון עיראק ושל כוחות כורדיים של "היחידות להגנת העם" (*Yekîneyên Parastina Gel - YPG*) בצפון סוריה. הכורדים האמינו שהפיגוע בסורוג' תוכנן על ידי הממשלה התורכית במטרה לגרור את תורכיה למצב מלחמה, ליצור רגש אנטי-כורדי, ולעורר להט לאומני נגד HDP, שיבטיח הצלחה גדולה יותר למפלגה השלטת בבחירות שעמדו להיערך בנובמבר. עם כניסת המדינה לסחרור נוסף של אלימות, אכן צנח חלקה של HDP בקולות הבוחרים מ-13.1 אחוזים ביוני ל-10.8 אחוזים בנובמבר. עליית HDP הטרידה כל כך את ה-AKP, שהיא העדיפה לנטוש את תהליך השלום לטובת מלחמה נוספת כדי להשיג שני דברים: ראשית, לפגוע בתדמית ה-HDP בעיני החילונים, התומכים באופן מסורתי באופוזיציה העיקרית ה-CHP, וכעת נטו יותר לעבר ה-HDP; ושנית, למשוך את ה-HDP בחזרה לפוליטיקה של זהויות ולא לצאה להתמודד עם המצב הכורדי העכשווי הקשה, ובצורה זו להפוך אותה בחזרה למפלגה כורדית אזורית ולא כמפלגה כלל-ארצית בעלת פוטנציאל להתמודד עם המשטר השולט.

מיולי 2015, התלקחה שוב האלימות שאפיינה את דרום מזרח תורכיה, ובדצמבר הגיעו ההתנגשויות בין כוחות הביטחון התורכיים לבין ה-PKK לממדים חסרי תקדים. הקרבות התרחשו בערים וגרמו לאסון הומניטרי חמור, בעוד הממשלה ממשיכה להפעיל את

² "Akdoğan İtiraf Etti: Erdoğan Tahrir Oldu," *Cumhuriyet*, 29 July 2015.

אגרוף הברזל שלה, שתואר על ידי הכורדים כ"גרוע יותר מקודמיו בשנות התשעים". המדינה כפתה עוצר כדי "להשיב את הסדר הציבורי" בערים שבהן שבו חמושים צעירים בתמיכת ה-PKK למתרסים ולשוחות כדי להשיג שליטה. פעולות נרחבות אלה, אשר לכאורה ננקטו כדי לסלק חמושים כורדים מתוך הערים, הובילו למשבר הומניטרי כביר באזורים הכורדיים המיושבים, כאשר מאות אלפי אזרחים נעקרו מבתיהם. שירותים חיוניים, כגון חשמל, מים וקווי תקשורת נותקו. העוצר בחלק מהמקומות כמו בנוסאיבין שבעיר מארדין נמשך יותר מ-134 יום ברצף, וההרס בערים במהלך הלחימה היה גדול. לאחר שהלחימה נסתיימה, נשלחו דחפורים כדי ליישר את ההריסות והוצבו מחסומים קבועים בכניסה לערים.

מיד לאחר סיום הפעולות הצבאיות באזור הכורדי ביוני, הזדעזעה תורכיה על ידי ניסיון ההפיכה הכושל ב-15 ביולי. ההפיכה אורגנה על ידי פלג צבאי הנאמן לפטולה גולן, מטיף אסלאמי היושב בארה"ב ואשר היה בעבר בעל בריתו של ארדואן. במפגן רחב של סולידריות, כל ארבע המפלגות הפוליטיות המיוצגות בפרלמנט, כולל ה-HDP, פרסמו הצהרה משותפת המגנה את ניסיון ההפיכה. עם זאת, לא נכללה ה-HDP, בשיחות שקיים ארדואן אחריו עם מנהיגי מפלגות האפוזיציה, ולא הוזמנה להשתתף ב"עצרת הדמוקרטיה והקדושים", שהתקיימה בכיכר *Yenikapi* שבאיסטנבול לציון סיום השבועות הארוכים של "משמרות הדמוקרטיה". מוחרמת על ידי הממשלה, ארגנה ה-HDP עצרות משלה לגיוני ניסיון ההפיכה. העצרות האלה, שבהן קראו מנהיגי המפלגה לחידוש שיחות השלום, לא זכו למענה ולא קיבלו כיסוי כלשהו בעיתונות המרכזית בתורכיה.

ניסיון ההפיכה הסיט בהצלחה את תשומת הלב מהזוועות שהתחוללו בדרום מזרח המדינה, והפעילות לאחריו הפכה במהרה לאמתלה לדיכוי מתנגדים ולחסימת כל חילוקי דעות ברחבי המדינה. הטיהור התפשט מעבר לתומכי גולן וכלל עיתונאים רבים, אנשי אקדמיה ומחוקקים, שנחשבו למתנגדי ממשלת ה-AKP ולנשיא ארדואן. ב-4 בנובמבר נעצרו ראשי ה-HDP, סלאטין דמירטאש ופיגן יוקסקדה, יחד עם עשרה חברי פרלמנט נוספים מהמפלגה. בזמן כתיבת שורות אלה 12 חברי פרלמנט מהמפלגה נמצאים במעצר. חברי פרלמנט אלה נבחרו במחוזותיהם באחוזים גבוהים. מאז ה-15 ביולי, נמצאים במעצר גם 2,360 חברי מפלגה, ובכללם שני ראשיה. יתר על כן, נאמני הממשלה מונו לעיריות כורדיות כדי לשמש כראשי עיר. נכון ל-16 בדצמבר 63 בכירים מ-40 עיריות נמצאים במעצר. בעיריות כורדיות, שלהן לא מונו נאמני הממשלה, הוגבל

מאד כוחם של ראשי העירייה. הם נדרשים לקבל אישור ממושלים אזוריים לכל שרות או פעילות שברצונם לקדם. ה-HDP נהפכה למטרה לצעדי דיכוי ממשלתיים נוספים לאחר שני פיגועי ההתאבדות באיסטנבול ב-10 בדצמבר, שגבו את חייהם של 44 שוטרים ואזרחים. לאחר שפלג של ה-PKK, (*Teyrêbazên Azadiya Kurdistan - TAK*) נטל אחריות לפיגוע הכפול הזה החל מבצע כנגד ה-HDP. ב-12 בדצמבר נערכו פשיטות במטה המפלגה במספר ערים ונעצרו 237 מבכיריה. קירות בנייני המטות רוססו על ידי המשטרה בכתובות שנאה בנוסח: " באנו אך אתם לא הייתם כאן".³

ארבעה ימים לאחר הפיגועים ב-14 בדצמבר הכריז ארדואן על גיוס לאומי נגד כל ארגוני הטרור ופרסם קריאה לכל אזרח תורכי לדווח לכוחות הביטחון על כל אדם החשוד בביצוע פשע.⁴ קריאה זו נתפרשה כהסתה של ההמונים נגד הכורדים ונגד התנועה הפוליטית הכורדית. ואכן, ימים ספורים לאחר מכן, ב-17 – 18 בדצמבר, התרחש גל התקפות של המוני לאומנים על משרדי HDP ברחבי המדינה, וזאת לאחר פיגוע טרור נוסף, הפעם בעיר קייסרי שבמרכז אנטוליה, אשר גבה את חייהם של 13 חיילים תורכים. מטרת המאמץ לשתק את פעילות ה-HDP באמצעות מעצרים, פשיטות על משרדי המפלגה, והתקפות על בנייני המפלגה, היא "ללכת למשאל עם ללא ה-HDP", קבעה אייסל טוגלוק, סגנית ראש המפלגה.⁵

הפעולות הצבאיות והדיכוי הנרחב המופעל לאחרונה על פוליטיקאים כורדים חיזקו את התפיסה בקרב הכורדים באזור, שהם נענשים באופן קולקטיבי ושהם קורבן של אדם אחד בשאיפתו לבסס את כוחו המוחלט. הכורדים הציבו לארדואן את האתגר הגדול ביותר והם משלמים על כך מחיר כבד הן כקהילה והן כתנועה פוליטית. גם עבור תורכיה התוצאה אינה מלבבת. המאבק הזה הכניס את המדינה למצב של תוהו ובוהו, שאין רואים לו סוף בעתיד הנראה לעין, בין אם ארדואן ישיג את מטרתו ובין אם לאו.

³ "HDP Binasına Baskında Duvara 'Geldik Yoktunuz' Yazıldı," *Evrensel*, 12 December 2016.

⁴ "Erdogan: Terör Örgütlerine Karşı Seferberlik İlan Ediyorum," *Evrensel*, 14 December 2016.

⁵ "HDP, Meclis'te Siyasete Devam Edecek," *Birgün*, 15 December 2016.